Restituiri și reconstituiri în Muzeul în aer liber din Dumbrava Sibiului: povestea olarilor din Corund

Karla ROȘCA
ASTRA Museum Sibiu
Corresponding author email: karla.rosca@muzeulastra.com

Restitutions and Re-enactments in the Open-Air Museum in Dumbrava Sibiului: The Story of the Corund Potters

Abstract: The field research undertook by ASTRA Museum in the Szeklers' area, especially in the locality of Corund, Harghita County, between 2021 and 2022, aimed to capture the rural life of the community, the acquisition of utilitarian and decorative ceramic objects important for the museum's collections and the identification of craftspeople who still practice this craft and which can demonstrate to the visiting public of the Open-Air Museum in Dumbrava Sibiului, the mastery of the craft. In 2023, the number of potters from Corund who use the traditional decorum is decreasing, with approximately 250 potters working in workshops. We are witnessing a reorientation of the pottery centre due to current demands, especially external ones, which implicitly leads to a change in decorum and techniques. What is the future of the Corund ceramics? Can we talk about the identity of the ceramics production and the preservation of the Corund brand? It is difficult to say, given that in recent years, in addition to traditional ceramic, the potters from Corund display a new type of ceramics which is more or less in line with the continuity of the tradition of the Corund centre, with strong European influences, coming from Germany, Austria, Hungary, Italy or Spain. The preliminary research completed the scientific research on the Szekler heritage held by ASTRA Museum, especially the craft of traditional pottery, by identifying craftspeople to help us complete our puzzle. The interviewed potters' families contributed with objects, photographs, and life stories, and we recovered a significant part of documentary material on the oral history of the local Szeklers, thus obtaining a systematic fund composed of audio and video recordings, digital images, mostly on the pottery craft. All these completed the museum's electronic database and will contribute to its use for scientific and craft recovery purposes. As a result of the research, we initiated a programme to protect and promote the traditional pottery from Corund by inviting craftspeople to the events and interactive workshops organized by the museum, designed for the visiting public, which we hope will contribute to enhancing the quality of the ceramic produced.

Keywords: field research, heritage communities, traditional pottery, potters, Corund, sustainability, heritage facilitation

Citation suggestion: Roșca, Karla. "Restituiri și reconstituiri în Muzeul în aer liber din Dumbrava Sibiului:povestea olarilor din Corund". *Transilvania*, no. 1 (2024): 10-18.
https://doi.org/10.51391/trva.2024.01.02.

Cercetările de teren întreprinse de Muzeul ASTRA din Sibiu în zona Secuimii, în special în localitatea Corund, județul Harghita, între anii 2021-2022 au dorit să surprindă cunoașterea vieții rurale din comunitate, achiziționarea de obiecte de ceramică utilitară și decorativă importante pentru colecțiile muzeului și identificarea de meșteri care practică meșteșugul olăritului și care pot demonstra publicului vizitator din Muzeul în aer liber din Dumbrava Sibiului, măiestria meșteșugului. Indirect am dorit să radiografiem situația de ieri și de astăzi a satului tradițional, a elementelor de patrimoniu cultural material și imaterial, cu credințe, tradiții și meșteșuguri. Am apelat de asemenea în demersul nostru la memoria colectivă a locuitorilor din Corund în vederea completării și reorganizării gospodăriei de olar

din Corund aflată în Muzeul în aer liber din Dumbrava Sibiului, însă în acest material vom face referire doar la dezvoltarea meșteșugului olăritului din Corund. Astfel,

în cadrul cercetării preliminare am formulat câteva întrebări esențiale pentru continuarea documentării:

- Care este originea ceramicii de Corund?
- Care este ceramica specifică centrului de olari din Corund?
- Pentru cine a fost produsă?
- Care au fost zonele de desfacere?
- Care au fost și sunt olarii care produc ceramică de Corund?
- Cum poate fi pusă în valoare și salvată „marca Corund"?

Cercetarea a fost structurată în două planuri, pe de o parte valorificarea informațiilor din cercetarea de cabinet, olarii care au activat în secolele XIX-XX în Corund și identificarea atelierelor actuale de olărit, practicarea olăritului, și pe de altă parte analiza colecțiilor muzeale de ceramică secuiască. Metodele și instrumentele de cercetare au fost documentarea și analiza bibliografică, ancheta exploratorie (observația directă, interviul structurat și semistructurat, povestea vieții), analiza de conținut, interpretarea și cercetarea aplicativă bazată pe cercetarea de teren. Reîntoarcerea după 30 de ani în localitate a însemnat recompunerea unei imagini simbolice a satului tradițional secuiesc cu ajutorul povestirilor de viață transmise de cei mai vârstnici din sat, dar și a fotografiilor inserate în albumele de familie, pe care fiecare dintre ei le păstrează în lada de zestre a amintirilor. Treptat, în cei doi ani de cercetare am reușit să consemnăm destinul unei etnii care configurează peisajul cultural transilvănean.

Obiectivele cercetării:

- Cercetarea, identificarea, inventarierea elementelor de patrimoniu cultural material, specifice meșteșugului olăritului;
- Documentarea privind istoria meșteșugului olăritului din Corund; organizarea atelierelor și a spațiului de lucru;
- Identificarea meșterilor olari și a familiilor acestora;
- Identificarea meșterilor olari care pot facilita o interacțiune cu publicul în cadrul proiectelor de salvgardare a patrimoniului cultural imaterial desfășurate de Muzeul ASTRA din Sibiu.

Perspectiva istorică a apariției și dezvoltării olăritului în Corund

Conform primei atestări istorice a localității, Corundul este una dintre cele mai vechi așezări din zona Ocnelor. Suprafața comunei cuprinde 113,51 km^2 și o populație de peste 6.000 de locuitori[1], din care 2.000 exercită o activitate legată de olărit. În anul 1904 din însemnările lui Barabás Endre în Corund lucrau 600 de olari, în 1938, 230 de olari, iar în anul 1994 existau 450 de ateliere în activitate care regrupau 1.200 de olari[2]. În secolul al XIX-lea, un sfert din locuitorii satului se ocupau cu agricultura, iar un sfert cu exploatarea forestieră, arderea cărbunelui, prelucrarea cânepii, realizarea pâslei și morăritul. Despre olărit, în anul 1868, Orbán Balazs sublinia: „Corundul cu climat subalpin are pământ puțin pentru cultivat, în schimb are o întindere muntoasă pentru pășune și de aceea se ocupă cu creșterea animalelor și meșteșugul olăritului. Fiecare corundean este în același timp și olar, aici pregătesc cele mai ieftine vase de pământ nesmălțuite, care ajung în bucătăriile din tot Ținutul Secuiesc, cu excepția Ciucului. Sute de mii de bucăți făcute de olarii din Corund sunt duse cu căruțele, și de obicei nu le vând pe bani, ci pe grâu"[3].

Olăritul a devenit principala ocupație a locuitorilor, asigurând hrana pentru cei săraci, iar pentru cei cu pământ puțin constituia o activitate secundară și temporară. Astfel se explică fenomenul creării exclusive a vaselor folosite de ei înșiși: vas pentru mămăligă, vas pentru fiert fasolea și varza, căldarea pentru acritul verzei, ulciorul pentru apă, baniță pentru nuntă, pomană și clacă sau oalele cu o capacitate mai mare. Toamna olarii asigurau pentru zonele mai îndepărtate vasele pentru magiunul de prune. Pe lângă aceste vase ei au lucrat un număr mare de blide pentru transportul alimentelor și oale pentru leșie de spălat. Este important de menționat că toate aceste vase erau realizate din lut roșu, nesmălțuite și fără decor, multe dintre ele fiind utilizate în anul 1833 în bucătăria baronului Apor Lazăr din Pănae, județul Târnava[4].

În anul 1836 vasele de Corund erau la mare căutare în toată Transilvania, datorită prețului și a calității deosebite, deoarece erau ergonomice și realizate dintr-un lut fin. Acest fapt a făcut ca breasla olarilor

1. https://ro.wikipedia.org/wiki/Comuna_Corund,_Harghita#Demografie. Accesat la 15.12.2023.
2. Barabás Endre, *Udvarhelz vármegye leírása közgazdasági szempontból* (Budapest: Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, 1904), 38-39.
3. Kardalus János, (red.), *Ceramica din Corund. A korondi kerámia* (Miercurea Ciuc: 1981), 11. Publicația a apărut în cadrul Festivalului Național „Cântarea României".
4. Kardalus, 11.

din Odorheiu Secuiesc să interzică olarilor care sunt în afara breslelor să vândă vase „nici în mod liber, nici pe ascunselea”[5]. Însă aceste ordine nu au fost respectate de conducătorii scaunelor secuiești, olarii corundeni au realizat vase sau au vândut oale pe lângă porunca nemeșilor secui și a ofițerilor. Este amintit un olar din Corund, pe numele său Kendi János, care a vândut în săptămâna de după Crăciun, în satele Feliceni și Tăureni, oale și alte vase[6]. Olarii corundeni au găsit și alte metode de a scăpa de această situație și anume invadarea pieței cu produse ieftine și de calitate bună. În anul 1778 într-o petiție din Odorheiu Secuiesc se menționează

> „cârpacii din Corund și din altă parte vând vasele lor care nu sunt arse bine, iar cumpărătorii neștiind, le cumpără. Alți meșteșugari fac lucrările lor cu mai multe cheltuieli și din cauza acestor mărfuri de calitate proastă nu pot să le vândă, în felul acesta neputând continua meseria...”[7].

Olarii corundeni erau renumiți pentru oalele rotunde, asemănătoare cu cele lucrate la lara de Jos. Documentele de arhivă și lucrările de specialitate menționează că până la sfârșitul secolului al XIX-lea în Corund nu s-au realizat cănceie și nici farfurii pentru decorarea interiorului casei. Renumitul Kós Károly constată faptul că „de la mijlocul secolului trecut deja (secolul al XIX-lea, s.n.), nu numai în orașele așa-numite centre ale breslelor Odorheiu Secuiesc, Târgu Secuiesc, Târgu Mureș, dar și-n centrele rurale: Atid, Cușmed, Atia, Solocma, Ghindari, Satul Nou (Brașov), Brețcu, Atia Mare s-au lucrat vase ornamentate și smălțuite, pe când oalele țărănești proveneau doar din două centre, Corund și Mădăraș-Ciuc (...)”[8]. Așadar, în istoricul olăritului din Corund vasele smălțuite au început să apară abia la sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea. Acest fenomen de trecere de la vasele nesmălțuite la cele cu smalț poate fi explicat pe baza documentelor existente, dar mai ales prin sistemul de circulație a ceramicii în satele din apropierea Corundului, ajungând uneori până în Moldova.

Acestea erau transportate de „comerciantul ambulant” și de „căruțaș”. Informația este relatată de către un olar din Corund care ne povestește:

> „Comercianții ambulanți nu aveau atelaje și porneau dis-de-dimineață cu desagii în spate sau cu oalele legate, în satele din jur, la Inlăceni, Atid, Șimonești, Cristuru Secuiesc până în zona Odorheiu Secuiesc și Sighișoara. Ei vindeau produsele lor pe cereale. De cele mai multe ori urmăreau zilele în care se țineau târgurile și erau zile în șir pe drumuri. «Căruțașii» se deplasau cu căruța în satele din Ardeal. Nu erau neapărat olari, dar cumpărau produsele de la unul sau mai mulți olari, pe care apoi le vindeau, în Ardeal și mai târziu în toată țara”[9].

Despre comerțul cu vase ne mărturisește în studiul său Kozma Ferenc:

> „Minunatele oale de lut provenite din Turda, Târgu Mureș, Ghindari, Corund, Odorheiu Secuiesc, Casin constituie obiectul unui comerț înfloritor și sunt duse într-o cantitate însemnată chiar și în Moldova, de pildă din Odorheiu Secuiesc anual se duc 15.000-20.000 de bucăți”[10].

Mai multe informații aflăm de la Maria Kresz care relatează faptul că majoritatea căruțașilor preluau vasele de la olarii din strada Tószeg din Corund, unde se aflau cei mai săraci dintre localnici, care nu aveau nici măcar atelaje pentru a transporta vasele.

> „În schimb cei din partea de sus ai comunei erau mai înstăriți și duceau vasele pe ruta Târgu Mureș și de aici spre nord spre satele românești din câmpie. Prin orașele și localitățile Reghin, Deda, Teaca, Lechința numai treceau, pentru că vasele nu erau căutate, dar în schimb la Vereaghaz, Checheș, Vice, Unguraș, ei puteau să vândă din nou. În partea de nord au ajuns până la Beclean. Pe un atelaj era încărcat un cuptor de vase (600-800 buc.) care la vânzare erau umplute 6-8 saci de porumb.”[11]

---

5. Jakab Elek, Szádeczky Lajos, *Udvarhely vármegye története a legrégibb időtől 1849-ig* (Budapest: Athenaeum, 1901), 353.
6. Kardalus,12
7. Kardalus, 12.
8. Kós Károly, *Tájak, falvak, hagyományzok* (Bukarest: Kriterion, 1976), 221.
9. Sursa orală: Ilyés Mihály, Corund, județul Harghita, (n.1954, Corund). Interviu: Karla Roșca (2021, Corund, în atelierul olarului).
10. Kozma Ferenc, *A székelyföld közgazdasági és közmívelődési állapota* (Budapesta: Editura Franklin, 1879), 317.
11. Kresz Mária, „Fazekas, korsós, tálos”, *Ethnographia*, LXXI (1960): 326.

Cărăușii din Corund au dus la târguri nu numai produsele din sat, ci și pe acelea din împrejurimi și le-au vândut ca oale din Corund. De aceea este foarte greu de stabilit proveniența acestor vase și atelierul sau locul unde au fost realizate.

La sfârșitul secolului al XIX-lea cerința pentru oalele fără smalț realizate inițial de olarii din Corund scade. Această situația a afectat cele mai importante centre de olărit, unde se produceau cănceie secuiești: Cușmed, Atid, Solocma. Dar totuși, corundenii au continuat să producă vase și să mențină acest meșteșug în Ținutul Secuiesc. Incze Lajos menționa:

> „În țară nu există un târg mai important în care să nu întâlnești olarii din Corund, aceștia au preluat moștenirea de la cărăușii secui de apă minerală, respectiv de a-și câștiga existența fiind mereu pe drum (...). Îndrăzneți, dar și întreprinzători, cunosc riscul, dar nu se sperie de el. Și pentru un venit puțin omul din Corund are curajul de a risca și de a investi (...). Populația din Corund este vestită în toată țara prin aceea că datorită industriei casnice a produselor din lut au putut acoperi o zonă mare cu oalele de bucătărie simple și cu obiectele funcționale”[12].

Schimbările intervenite în meșteșugul olăritului la sfârșitul secolului al XIX-lea au avut efecte care se resimt și astazi. Este perioada în care o dată cu introducerea smalțului corundenii au început să lucreze tipuri de vase cu motive florale și fitomorfe, avimorfe și zoomorfe, inspirate din viața de zi cu zi a locuitorilor. Dacă în anul 1886 o sută de bucăți de oale nesmălțuite valorau trei forinți, după războiul vamal acestea valorau 1,70 forinți[13]. Situația aceasta i-a îndemnat pe corundeni să treacă la folosirea smalțului pe vasele de ceramică, atât de căutate de locuitorii satelor din împrejurimi.

Astfel, la propunerea Camerei de industrie și comerț din Târgu Mureș, ministrul comerțului a înființat în anul 1892 un curs de 8 luni pentru olarii carer doreau să învețe meșteșugul olăritului, cu smalț. Însă olarii nu au manifestat interes temându-se de a nu avea aceeași soartă ca și a olarilor din Cușmed, Solocma, Atid și Atia, de a li se impune un impozit mare pentru obiectele de ceramică smălțuite. Fără succes, au fost trimiși în sate meșteri pricepuți care să meargă din casă în casă și să învețe tehnicile de smălțuire a vaselor. Răspândirea ceramicii cu smalț a luat o mare amploare numai după înființarea în anul 1893, la Odorheiu Secuiesc a *Școlii de meserii pentru prelucrarea pietrei și a lutului*[14]. Cursurile acesteia au fost frecventate de tineri meșteri olari, care întorcându-se acasă au practicat meșteșugul olăritului cu smalț. După însemnările lui Istvan Lajos[15] primii au fost: András József (1857-1925), Katona Ferenc (1861-1936), Lórincz M. András (1867-1934), Demeter K. Zsigmond (1870-1910)[16]. La început au lucrat ceramică smălțuită în micul atelier pus la dispoziție de proprietarul stațiunii Arcsó, Gáspár Gyula, învățând de la olarul Katona János (1870-1944), tainele și secretele olăritului. Treptat, la începutul secolului al XX-lea, olăritul din Corund a acoperit piața de desfacere din satele învecinate, astfel încât olarii din localitățile Solocma și Ghindari, au încetat să mai lucreze. În perioada Primului Război Mondial, corundenii lucrau ceramică, ajungând cu căruțele cu coviltir până la granițele Austriei[17]. În timpul celor două Războaie Mondiale ceramica de Corund a cunoscut o dezvoltare nemaiîntâlnită, aria de răspândire și comerțul cu vase era prezent la toate târgurile. Haáz Ferenc menționa:

> „Oalele le încarcă în căruțele cu coviltir și le duc departe pe piețele din Timișoara, Arad, Satu Mare, București, Galați și Iași. Căruțașii erau orientați în ceea ce privește data și locul târgurilor, preferințele în zonele respective, pentru ca în funcție de aceasta să ducă vasele. Totodată cunoșteau bine gustul fiecărui om, știau ce îi place românului, maghiarului sau sasului. Astfel sașii preferau vasele cu mult spațiu alb, având ornamente la mijloc cu mici frunze verzi. Maghiarii preferau o ornamentație mai bogată cu motive florale, decorate mai mult pe margine, respectiv în partea de sus a vasului. Românii din Ardeal, mai ales cei din câmpie, preferau vasele înflorate având culoarea de obicei albastră (...)”[18].

În anul 1930 cerințele față de ceramica de Corund sunt așa de mari încât cei 250 de olari nu le pot satisface. În această perioadă apar comercianții de vase. În anul 1928 se construiesc în Corund două ateliere mici pe banii și sub conducerea lui Bertalan Áron și Kacsó Sándor[19]. Referitor la acest aspect Kós Károly menționa:

---

12. Incze Lajos, „A korondi fazék”, *Hitel repertórium*, nr. 2 (1939): 122.
13. Kardalus, 16.
14. Kardalus, 16
15. István Lájos, *A korondi kerámia. Népi Alkotások és Műkedvelő Tömegmozgalom Hargita megyei Irányító Központja kiadványa* (Miercurea Ciuc: 1973), 1-2.
16. István, 2.
17. Sursa orală: Ilyés Mihály. Interviu: Karla Roșca (2021, Corund, județul Harghita, în atelierul olarului).
18. Haáz Ferenc Rezső, „Adatok a korondi fazekas mesterséghez”, *Néprajzi Értesítő* XXXII (1940): 184-186.
19. Kardalus, 17.

> „Vasele cu flori de Corund au fost foarte căutate în jurul anului 1925 mai întâi în toată Transilvania, iar apoi în toată țara, făcând ca mai mulți olari să se asocieze și să cumpere mașini, pentru a transporta vasele la târgurile cele mai îndepărtate. Astfel, au început să lucreze dintr-o argilă mai groasă, care se putea forma mai ușor și pe care se păstra mai bine smalțul. Unii dintre ei au creat ateliere puternice asemănătoare unor fabrici, în care au fost instalate roți de apă pentru funcționarea discurilor și a morilor de smalț. [...] Gospodinele însă și-au dat repede seama că, pentru gătit, noile tipuri de vase erau subțiri și se spărgeau ușor, iar dacă erau mai groase fierbeau foarte încet. Corundenii au renunțat încet, încet la vasele funcționale și au trecut la vasele decorative și la jucării din lut"[20].

Acest fenomen nu a avut loc brusc, corundenii au creat în continuare vase utilitare, dar într-o cantitate mai mică. Erau realizate de olarii cu o situație socială mai precară, care le-au vândut atât în Corund cât și în satele din jur: oala pentru varză, ulciorul pentru apă minerală, oala pentru lapte și magiun.

În perioada celor două Războaie Mondiale repertoriul morfologic și decorativ al vaselor de ceramică a suferit modificări. Acestă transformare se poate observa în special în tipologia și ornamentica vaselor decorate cu motive săsești, preluate de pe broderii și inciziile în os.

În prezentarea istoricului olăritului din Corund este important să menționăm și generațiile de olari, care au transmis meșteșugul și dragostea pentru tradiție din tată în fiu. Așa cum am menționat la începutul lucrării la primul recensământ din anul 1820 în Transilvania, la Corund erau înregistrați 50 de olari. În perioada 1818-1848 după registrele de impozit figurau mai multe familii cu numele Fazekas[21]. Satul era împărțit, ca și astăzi în mai multe cartiere. Felszeg, Tómező, Tószeg și Telek sunt situate pe un deal, iar în părțile inferioare, mai înguste sunt răspândite Alszeg, Dió, Ölves și Papmocsára. Toponimul Tómező și Tószeg probabil că provin de la denumirea a două lacuri din zona Corundului. Olarii locuiau în Tószeg, care se află între apa Súgó și pârâul Ölves, iar în Alszeg și Felszeg, „dincolo de apă" localnicii spun că nu existau olari[22].

Olarii învățau tainele olăritului din copilărie, în familie, astfel încât la vârsta de 4-5 ani știau să frământe lutul, să-l toarne în matrițe, să pregătească toartele și încercau să modeleze la roata olarului. Din poveștile olarilor aflăm că meșterul Bertalan János știa la vârsta de 6 ani să lucreze la roata olarului căni de o jumătate de litru și de un litru, iar unii olari, după 2-3 ani de ucenicie, întorși în Corund și-au înființat propriul atelier de olărit. Cea mai vestită familie, în perioada anilor 1944-1948 era familia Kendi și András József (strada Morii) și András Balázs (strada Sării). Alte familii erau Katona Ferenc, Bertalan, Páll, Máthé, Józsa, Tófalvi, Molnár, Fábián, Ilyés, Györfi etc. nume de olari întâlnite și astăzi în localitate și în târgurile olarilor. Vasele erau în general decorate de femeile olarilor, care cu o mână experimentată și multă inspirație pictatu motive florale, fitomorfe, avimorfe, zoomorfe și geometrice pe suprafața vaselor. Despre repertoriul ornamental Bandi Dezső menționa:

> „obiectele de uz casnic fără ornament, cum sunt vasele de lut neornamentate și fără smalț, cu o formă proporțională și perfectă, pot să atingă un nivel artistic ridicat. Ornamentul nu poate fi însă niciodată independent de obiectul decorat. Întotdeauna din această cauză poate să aibă o valoare artistică cu semn de întrebare, dacă ornamentarea în stil, tehnică și material nu coincid cu obiectul pe care urmează a-l decora [...]. De mai multe ori s-a vorbit despre faptul că dintre fostele și numeroasele centre de olărit din județele Covasna, Harghita și Mureș își continuă activitatea numai cel din Corund. Drept consecință a crescut numărul celor interesați de ceramica de Corund, iar o dată cu aceasta și olarii corundeni au trebuit să țină cont de schimbarea cerințelor"[23].

Decenii întregi s-au străduit cu cea mai bună pricepere și voință să satisfacă cerințele comanditarilor, dar și să-și păstreze specificul tradițional. De aceea în tipologia ceramicii de Corund întâlnim numeroase vase cu diferite motive specifice Corundului. Dintre acestea, calitativ cele mai reușite sunt farfuriile cu motive florale (laleaua) și zoomorfe (cerbul), castroanele, cratițele, oalele pentru apă și lapte, cănile și ulcioarele executate după modele de acum 90 de ani. Decorul inspirat din producția altor centre de olari maghiare și săsești din Transilvania, asimilează în practica olarilor din Corund un stil aparte, devenind în secolul al XX-lea marcă recognoscibilă a acestui centru.

În secolul al XXI-lea, olarii din Corund realizează ceramică utilitară și decorativă, neagră sau roșie smălțuită, decorată cu motive florale, geometrice, zoomorfe, avimorfe și fitomorfe, în culorile alb, albastru, verde, maro sau roșu. Pictate cu pensula, cornul sau sculptate, obiectele sunt răspândite pe

20. Kós, 260.
21. Miercurea Ciuc, Arhivele Statului, fond 38. Registrele fiscale din anii 1818-1848.
22. Kocsi Márta, Csomor Lajos, Korondi székely fazekasság (Budapest: Népművelési Propaganda Iroda: 1980), 10.
23. Kardalus, 19.

întreg teritoriul României, dar și în Germania și Ungaria. În perioada cercetării noastre în Corund activau 70 de familii de olari organizați în atelierele familiale. Dintre aceștia, puțini mai păstrează vechile forme și motive, inspirate în mare parte din ceramica de Odorheiu Secuiesc, Șiclod și Solocma, majoritatea reorientându-și producția la cererea internă și cea internațională.

Modele de transmitere a meșteșugului olăritului din Corund în secolul al XXI-lea

Elementul definitoriu al olăritului din Corund, chiar și pentru secolul al XXI-lea, este perpetuarea meșteșugului în cadrul atelierului de familie, din generație în generație. Meșterul olar Mihály Ilyés este un exemplu pentru ilustrarea acestui fenomen. Ilyés Veszti Mihály a încercat olăritul de dragul jocului, în familie, sub atenta supraveghere a bunicului și a tatălui, fiind conștient de mic de valoarea acestui meșteșug. La vârsta de 4-5 ani știa deja să frământe lutul, să-l pregătească și să modeleze forme mici pe roata olarului.

> „Străbunicii și bunicii s-au ocupat tot cu olăritul, de la ei părinții şi apoi eu şi familia mea am continuat meşteşugul. Dacă în copilărie mă jucam la roata olarului, la 14 ani am învățat de la tata cum să ridic un vas pe roata olarului. Noi am păstrat tradițiile, dar în acelaşi timp îmbinăm formele, decorul şi cromatica veche cu cele în care implicațiile viziunii moderne sunt dominante. În vase am investit multă pasiune, sentimente şi multă muncă. Pe vremuri lutul îl aduceam din hotarul Corundului, de la *Szakadat* și *Vizmelyeke*, în curtea noastră, unde era supus fazelor de lucru (dospirea, frământarea cu piciorul, curățirea de impurități)."[24]

Astăzi, olarul cumpără lutul din fabrici specializate deoarece este curat şi superior din punct de vedere calitativ, la fel și coloranții şi smalțul, care nu sunt toxici pentru sănătatea consumatorului. Olarul cunoaște modelarea lutului atât pe roata tradițională, cât și pe cea acționată mecanic, care o folosește pentru realizarea unui număr mare de obiecte utilitare și decorative: căni, cănițe, farfurii, cănceie, oale mari de sarmale, sfeșnice, boluri, fructiere, tăvi, sărărițe, ghivece, clopoței, căni de vin, butelii, ulcioare, bomboniere, căni de lapte etc., adaptându-se constant cererii publicului. Uneltele folosite sunt simple și puține: „kés" (fichiașul de lemn pentru ridicarea vasului), „írhabör"(piele de căprioară pentru netezirea suprafeței vasului) și firul de gută pentru tăiatul vasului de pe roată. Meșterul procură materialele, modelează, smălțuiește și supraveghează arderea, în acelați timp căutând noi piețe de desfacere.

În atelierul olarului Ilyés Mihály ornamentele de pe vase sunt realizare de femeile din familie, conform tradiției satului, soția, Rozalia și fiicele, Enikö și Helga care, pe lângă ornamentele şi nuanțele cromatice specifice Corundului, valorifică şi elemente ale ceramicii de Sibiu, Chirpăr sau Saschiz, inspirate din mapa cu motive săsești realizată de Herta Wilk, între anii 1960-1970 sau modele inspirate din cărți de specialitate și colecții muzeale sau private. Decorul vaselor este realizat cu pensula din păr de veveriță, cornul de ceramică cu pană de gâscă, „pompița", iar arderea are loc într-un cuptor tronconic cu două guri de alimentare ce utilizează combustibil solid sau în cuptorul electric.

Începând din anii `70 Ilyés Mihály este o prezență activă și constantă în târgurile de ceramică din țară (Târgul național de ceramică „Cucuteni- 5000", Iași; Târgul olarilor „Ochi de păun", Rădăuți; Târgul Olarilor din Sibiu; Târgul meșterilor populari din București), precum și la cele organizate de Muzeul ASTRA din Sibiu (Târgul Creatorilor Populari din România, Târgul *Frumos. Ceramic. Folositor*, Festivalul ASTRA Multicultural, Zilele Hungarikum).

Din anul 2013 participă la Târgul *Frumos. Ceramic. Folositor*, desfășurat în Muzeul în aer liber din Dumbrava Sibiului. Este unul dintre olarii care a ieșit din zona de confort al standului de vânzare și s-a implicat activ în relația cu muzeul, conștient fiind de faptul că tradiția trebuie respectată și transmisă generațiilor viitoare. Împreună cu copiii săi, Ilyés Enikö și Ilyés Mihály, cărora le-a transmis mai departe tradiția prelucrării lutului face eforturi și reușește să-și promoveze produsele, dezvăluind publicului cunoștințele sale în modelarea lutului. Este unul dintre olarii care povestește cu drag tehnicile de prelucrare a lutului la roata olarului și ale gătitului în vase de lut pe vatră deschisă.

Olarul Ilyés Veszti Mihály reușește prin tehnici moderne, folosirea smalțurilor ecologice și arderea ceramicii în cuptoare electrice, să păstreze ceramica tradițională, adaptată cerințelor contemporane, creând și dezvoltând relații cu publicul și cu întreaga comunitate din care face parte.

Participarea olarului la târgurile organizate în Muzeul ASTRA, dar și documentarea în atelierul din Corund ne-au demonstrat că este apreciat și recunoscut de comunitate, fiind unul dintre meșterii olari autentici ai Corundului. Acest lucru este confirmat și de faptul că în anul 2022, olarul a primit distincția de Tezaur Uman Viu din partea Comisiei pentru Salvgardarea Patrimoniului Cultural Imaterial din cadrul Ministerului Culturii.

24. Sursa orală: Ilyés Mihály. Interviu: Karla Roșca (2022, Corund, județul Harghita, în atelierul olarului).

Implicarea Muzeului ASTRA în recuperarea tradiției și dezvoltarea comunităților patrimoniale

Muzeul ASTRA se implică activ în recuperarea valorilor patrimoniale și restituirea acestora, prin conștientizarea tinerei generații și educarea gustului publicului pentru cultură și „obiecte vechi". Conform misiunii asumate, Muzeul ASTRA a adoptat un „concept viu" prin implementarea și derularea unor programe culturale dedicate publicului, prin punerea în valoare a patrimoniului cultural imaterial realizat de meșteri olari, păstrători ai meșteșugului olăritului: Galeria de Artă Populară, Târgul Creatorilor Populari din România, Târgul *Frumos. Ceramic. Folositor*, dar și ateliere de olărit și culinare.

Galeria de Artă Populară, situată în Pavilionul Muzeal Multicultural din cadrul Muzeului în aer liber din Dumbrava Sibiului, promovează prin expoziția deschisă publicului, cu vânzare, patrimoniul cultural imaterial, susține și stimulează creația de artă populară contemporană a meșterilor din întreaga țară. Meșterii olari au posibilitatea să-și expună și să vândă obiecte de ceramică autentice. Selecția acestora este riguroasă tocmai pentru a educa gustul publicului și de a-i forma deprinderea achiziționării unor obiecte autentice, frumoase, utilitare și de bună calitate. Un alt eveniment în care meșteșugul olăritului este promovat este *Târgul Creatorilor Populari din România*, cea mai importantă și mai longevivă componentă a programului de protecție a patrimoniului cultural imaterial derulat de Muzeul ASTRA, care reuneşte creatori şi meşteri populari din toate zonele etnografice ale țării, reprezentanți ai etniilor conlocuitoare, conturând imaginea întregii tipologii a meşteşugurilor tradiționale. În *Târgul Creatorilor Populari din România* se realizează un dialog direct, nemijlocit, între meşterii populari şi publicul vizitator, care se manifestă în spirit comunitar şi interactiv, exersând meșteșugul tradițional în cadrul atelierelor inițiate[25]. Târgul păstrează caracterul original, adăugând funcției comerciale specifice, funcția educativă (muzeul transformându-se în zilele de târg într-un atelier de creație, familiarizând vizitatorii cu tehnicile şi procedeele tradiționale de lucru), funcția documentar-artistică (redarea vechilor obiceiuri vestimentare ale târgului, fiecare participant etalându-şi costumele din zona de proveniență) şi funcția socială (definitorie pentru misiunea muzeului de spațiu de intermediere atât pentru întâlnirea dintre meşteri cât şi dintre meşteri şi publicul vizitator). Pentru meşterii populari, târgul funcționează ca un adevărat studiu de piață, contactul direct cu vizitatorii permițându-le o analiză obiectivă a cererii şi o evaluare asupra raportului calitate-preț[26]. Întâlnirea dintre meşteri are ca rezultat un dialog permanent şi fructuos cu privire la inovațiile tehnice şi calitative ale produselor, ducând nu la păstrarea unei tradiții moarte, ci la inovația în spiritul tradiției.

Târgul *Frumos. Ceramic. Folositor* se organizează în Muzeul în aer liber din Dumbrava Sibiului începând cu anul 2013 și răspunde cu succes unui număr mare de public. Evenimentul este clădit pe ideea valorii, a respectării tradiției, a autenticității, a funcționalității și a specificului zonal, îndrăznind mai mult ca oricând să abordeze o metodă modernă de cunoaștere a muzeului, a colecțiilor și a tehnicilor de realizare a obiectelor prin *arheologie etnografică experimentală,* folosind metode, tehnici și abordări pentru a crea și testa ipoteze sau interpretări pe baza unei surse istorice, a unor piese din secolele XVIII-XX, pentru a afla adevăruri istorice. Realizarea acestor obiecte în cadrul târgului de către meșterii olari se face prin reproducerea fidelă sau reinterpretări artistice ale obiectului, folosind tehnici contemporane[27]. Meșterii olari pregătesc și susțin ateliere demonstrative, în urma cărora vizitatorii obțin informații cu privire la modelarea, decorarea, smălțuirea și arderea vaselor de ceramică.

Patrimoniul material și imaterial promovat de olarii în târgul de ceramică din Dumbrava Sibiului, se constituie într-o spectaculoasă parte practică, aplicativă, fiind completat de o conferință științifică, workshopuri și vizite de documentare în colecțiile Muzeului ASTRA, în colecții particulare şi în ateliere de olărit.

Muzeul ASTRA și-a asumat rolul de a recupera vechile colecții muzeale și de a-i provoca pe olari să lucreze o ceramică dispărută de pe piață. În fiecare an, la fiecare ediție a târgului, au fost valorizate și interpretate obiecte din centre de olărit diferite. Este un proiect inovator în care salvgardarea patrimoniului imaterial se face prin punerea în valoare a patrimoniului etnografic, vechi, şi în același timp prin producerea de valori de patrimoniu care luptă împotriva kitsch-ului. Unele dintre produsele obținute după modelele din colecție se reîntorc în muzeu facilitând cunoașterea și interpretarea acestui patrimoniu. Este esențial pentru publicul vizitator să înțeleagă cum au fost realizate, dar mai ales care era rolul lor funcțional în cadrul unei gospodării. Odată ce au învățat modele noi olarii din România

25. https://muzeulastra.ro/eveniment/targul-creatorilor-populari-targul-de-sfanta-marie-editia-nr-40. Accesat la 19.12.2023.
26. http://www.muzeulastra.com/2010/08/. Accesat la 26.06.2020.
27. Colecția de ceramică a Muzeului ASTRA s-a îmbogățit cu aproximativ 140 de obiecte, replici ale ceramicii reprezentate în cadrul edițiilor târgului, pe care muzeografii le pot utiliza în programele de educație muzeală și valorificare expozițională interactivă.

sau din străinătate readuc în piață aceste produse, ridicând nivelul calitativ al ceramicii comercializate și obligând publicul cumpărător să își pună întrebări înainte de a face o alegere, chiar dacă prețul de vânzare este mai mare.

Rolul muzeografului este acela de a determina respectarea tradiției în formă și motive și găsirea de noi modalități de educație-estetică a meșterului olar și a consumatorului de ceramică. Este nevoie să se organizeze cursuri de formare pentru meșteri prin care să li se prezinte o istorie a artei și a frumosului care să ducă la diminuarea kitsch-ului din arta populară și la păstrarea identității ceramicii. În ceea ce privește consumatorul, târgurile pe care Muzeul ASTRA le organizează sunt în așa fel realizate încît acesta să participe activ, să interacționeze și să se informeze atunci când dorește să achiziționeze un produs trainic și de calitate. În acest sens muzeul poate constitui locul de întâlnire între specialiști și meșteri olari oferind posibilitatea unui dialog amplu, sustenabil despre meșteșugul olăritului, despre tehnici și modele de (re)punere în valoare a ceramicii tradiționale.

Astfel prin tehnici moderne, folosirea smalțurilor ecologice și arderea ceramicii în cuptoare electrice, olarul se întoarce la o ceramică tradițională, dar adaptată cerințelor contemporane, creând și dezvoltând relații cu publicul și cu întreaga comunitate din care face parte.

În anul 2023 numărul olarilor din Corund care respectă decorul tradițional este în scădere, aproximativ 250 de olari mai lucrează în ateliere. Asistăm la o reorientare a centrului de olărit, datorită solicitărilor actuale, în special cele externe, fapt ce duce implicit la transformarea decorului și schimbarea tehnicilor. Care este viitorul ceramicii de Corund, putem vorbi de identitatea producției de ceramică și de păstrarea mărcii Corund? Este greu de spus, având în vedere că în ultimii ani, pe lângă ceramica tradițională, olarii din Corund prezintă la standurile lor un nou segment care are mai mult sau mai puțin tangență cu continuitatea tradiției centrului Corund, cu puternice influențe europene, provenite din Germania, Austria, Ungaria, Italia sau Spania.

Cercetarea preliminară a completat documentația științifică referitoare la patrimoniul secuiesc deținut de Muzeul ASTRA, în special a meșteșugului olăritului tradițional, prin identificarea de meșteri care să ne sprijine în completarea puzzle-ului. Familiile de olari intervievate au contribuit cu obiecte, fotografii și povești de viață și am recuperat o parte însemnată de material documentar privind istoria orală a secuilor din zonă, obținându-se un fond sistematic compus din înregistrări audio și video, imagini digitale, în special despre meșteșugul olăritului. Toate acestea au completat baza de date electronică a muzeului și vor contribui la utilizarea lor în scopuri științifice și de recuperare a meșteșugurilor. În urma cercetării am demarat un program de protecție și promovare a olăritului tradițional din Corund invitând meșterii la evenimentele organizate în muzeu și la atelierele interactive dedicate publicului vizitator, care sperăm că va contribui la ridicarea nivelului calitativ al ceramicii comercializate.

Bibliography

Barabás, Endre. *Udvarhely vármegye leírása közgazdasági szempontból. Megyei monográfiák* [Description of Odorheiu County from an Economic Point of View. County Monographs]. Budapest: Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, 1904.

Haáz, Ferenc Rezső. "Adatok a korondi fazekas mesterséghez" [Data for the Korund Pottery Craft]. *Néprajzi Értesítő* XXXII (1940): 184-186.

Incze, Lajos. "A korondi fazék" [The Korund Pottery]. *Hitel repertórium*, no. 2 (1939): 122-131.

István, Lájos. *A korondi kerámia. Népi Alkotások és Műkedvelő Tömegmozgalom Hargita megyei Irányító Központja kiadványa* [The Korund Ceramics. Publication of the Harghita County Center of Folk Art]. Miercurea Ciuc: 1973.

Jakab, Elek, and Lajos Szádeczky. *Udvarhely vármegye története a legrégibb időtől 1849-ig*. [History of the County of Udvarhely from the earliest times to 1849]. Budapest: Athenaeum, 1901.

Kardalus, János, ed. *Ceramica din Corund. A korondi kerámia*. [The Korund Pottery]. Miercurea Ciuc: 1981.

Kocsi, Márta and Csomor, Lajos. *Korondi székely fazekasság* [Korund Székely Pottery]. Budapest: Népművelési Propaganda Iroda, 1980.

Kós, Károly. *Tájak, falvak, hagyományzok*. [Landscapes, Villages, Traditions]. Bucharest: Kriterion, 1976.

Kozma, Ferenc. *A székelyföld közgazdasági és közmívelődési állapota*. [The economic and social development state of Székelyföld]. Budapesta: Franklin, 1879.

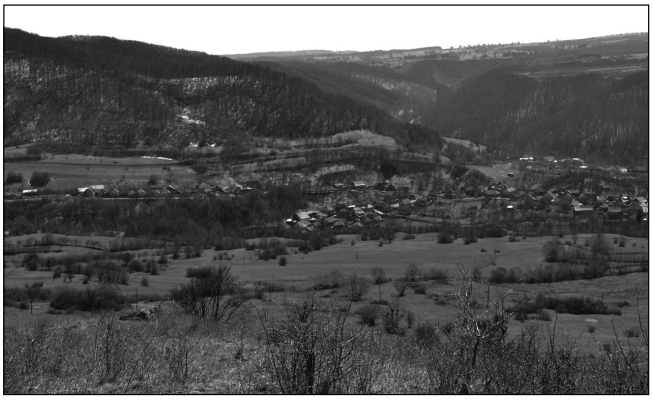
Kresz, Mária. „Fazekas, korsós, tálos". [Pot, Jug, Bowl]. In *Ethnographia*, LXXI (1960): 297-379.

Muzeul ASTRA – Jurnal virtual. http://www.muzeulastra.com/2010/08/.

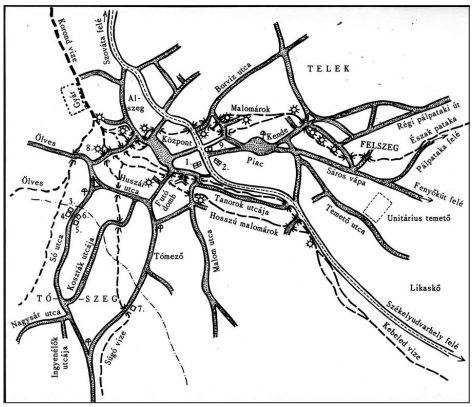
Muzeul ASTRA. Târgul Creatorilor Populari din România / Târgul de sfânta Mărie, ediția 40. https://muzeulastra.ro/eveniment/targul-creatorilor-populari-targul-de-sfanta-marie-editia-nr-40/

Arhivele Statului din Miercurea Ciuc, Registrele fiscale din anii 1818-1848, fond 38.

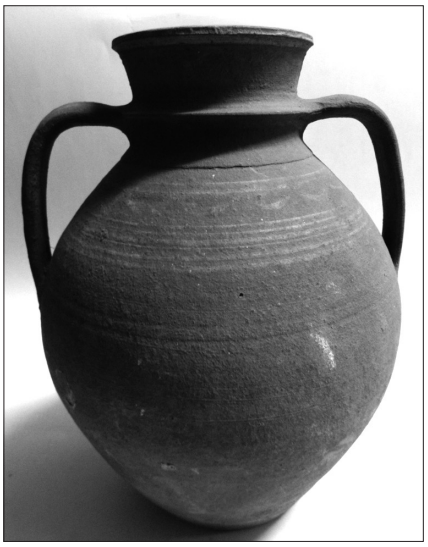
Ilyés Mihály, Corund, județul Harghita, (n.1954, Corund). Interview: Karla Roșca (2021-2022, Corund, in his workshop).

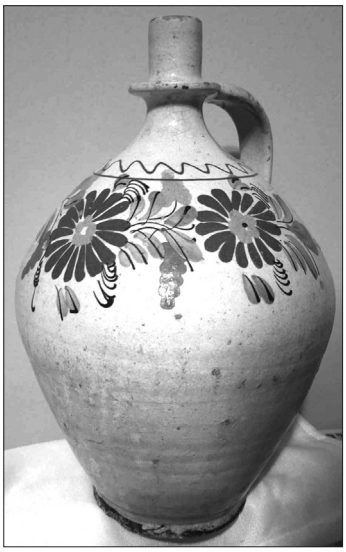
Corund, județul Harghita

Structura Corundului, (după Kocsi Márta, Csomor Lajos, Korondi székely fazekasság. Népművelési Propaganda Iroda. Budapest: 1980)

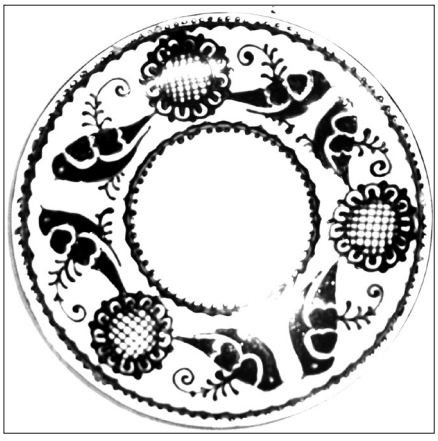
Cană nesmălțuită, mijlocul secolului al XIX-lea, Corund, județul Harghita, nr inv Cc. 173, Colecția Muzeului Național Secuiesc din Sfântu Gheorghe

Ulcior, mijlocul secolului al XX-lea, Corund, județul Harghita, Colecție privată, România

Farfurie, mijlocul secolului al XX-lea (anii `50), Corund, județul Harghita, nr. inv. Cf. 454, Colecția Muzeului Național Secuiesc din Sfântu Gheorghe

Farfurie, mijlocul secolului al XX-lea (anii `60), Corund, județul Harghita, nr. inv. Cf. 345, Colecția Muzeului Național Secuiesc din Sfântu Gheorghe